పాలు విరిగిపోయాయి!

"నాకు పెళ్ళివద్దు బాబూ" అనే ఫేషన్ అలవాటు చేసుకుంది సుశీల.

అలా అన్నప్పుడు సర్వసంగ పరిత్యాగంచేసి నిర్లిప్తుడయిన ఋషిలాగ ముఖం పెట్టడం, ఈ పెళ్ళి అనే సాంఘిక దురన్యాయంమీద చెప్పలేని నైరాశ్యాన్ని, కళ్ళ చికిలింతలు ప్రదర్శించడం సుశీల అలవాటు చేసుకొంది.

గుర్రప్పందాలలో గెలవాలని తాపత్రయపడి చివరికి లక్ష రూపాయలు గెలిచిన అపూర్వ క్షణంలో "ఆఁ, పోనిద్దూ- డబ్బంటే వ్యామోహం ఏనాడో చచ్చిపోయింది" అని నిర్లక్ష్యాన్ని చూపేవాడిని చూస్తే ఎంత జాలేస్తుంది? అదిగో అలా మనస్సు కరిగిపోతుంది సుశీల అన్న మాటని వింటున్నప్పుడు.

ఎంచాతనంటే — పుట్టలు మరిచిపోయి కొండల్లో తచ్చాడుతున్న త్రాచుల్లాగ భుజాలమీంచి ముందుకుజారి రెపరెపలాడే రెండు జడల్నీ, అక్వేరియం వెనక ఆహారం కోసం అటూ ఇటూ వెదుక్కొనే చేపల్లాగ గిలగిల్లాడే కళ్ళనీ చిరునవ్వుకీ తిరస్కారానికీ మధ్య సందేహపు రేఖమీద నిలిచిపోయిన ఎర్రటి పెదాల్నీ, సినిమాల్లో, నాటకాల్లో కనిపించే త్యాగంలాగ ఉందా లేదా అనిపించే నడుమునీ, పాత జవా

నీకీ రైలువంటి నడుంమీద ఆధారపడిన ఆ శరీరాన్ని చూసి నప్పుడు ఇంత అందమయిన అమ్మాయి యింత త్వరగా "పెళ్ళి వద్దు" అనే కఠోర నిర్ణయానికి ఎలా వచ్చిందా అని కొంత దిగులు కలుగుతుంది.

అయితే "నాకు పెళ్ళేవద్దు బాబూ" అనే ఫేషన్ నే అలవాటు చేసుకొంది సుశీల. అంతేకాని ఆ ఆలోచననీ, ఆ భావాన్నీ అమలు జరపడం, ఆవిడ ఉద్దేశం కాదు.

ఎందుకంటే 'వొద్దు' అనే తిరస్కారంలో "కావాలి" అనే ఆకాంక్ష ఎక్కువగా ప్రతిఫలిస్తుందని ఆమె అనుభవం ద్వారా గ్రహించింది. లోకంలో "వద్దు" అనేవాళ్ళంతా "కావాలి" అనే దృష్టితోనే అంటున్నారనీ, సూటిగా చెప్పడానికి వయస్సో, వాతావరణమో, సంస్కారమో, మొహమాటమో అడ్డొస్తున్నదనీ ఆమె కనిపెట్టింది. నలుగురూ ఎబ్బెట్టుగానో సలక్షణంగానో చూసేదాన్ని నలుగురిలో కావాలని చెప్పడానికి సంస్కారి నేర్చుకున్న పదమే ఈ వద్దు అని ఆమె అర్థం చేసుకొన్నది.

సుశీల బామ్మ ఎప్పుడూ విరక్తిగా "నా కెంతమ్మా— పట్టెడు ఉప్పుపిండి అయితే రాత్రి గడిచి పోతుంది. నా కింకేమీ వొద్దు" అనడం వింది. ఆ రాత్రులు గడవడానికి దస్తా గిన్నెడు ఉప్పుపిండి ఫలహారం చెయ్యడమూ చూసింది.

"శనివారాలు భగవత్ప్రీతికి ఉపవాసం ఉండాలమ్మా, అందుకని రాత్రి భోజనంవద్దు, ఓ రొట్టెముక్క కొరికి దేవుడికి నమస్కారము చేశాను." అని తల్లి రుక్మిణమ్మ పక్కింటి

వాళ్ళతో అనడం చాలాసార్లు వింది. కాని అరడజనుకితక్కువ కాకుండా, డజనుకి మించకుండా రొట్టెలు ఫలహారం చేస్తేనే కాని ఆ శనివారాలు గడవని సందర్భాలెన్నో తెలుసు సుశీలకి.

"బ్రతికినన్నాళ్లూ నిజాయితీగా బ్రతకాలి. అంతేకాని లాలూచీలు చిన్నబుద్ధులూ మనికివొద్దు" అని పెద్దతరహాగా తండ్రి గోవిందరావుగారు యింటికివచ్చే క్లయింట్లతో తరచు అనడం వింది. అలా అన్నప్పుడు ఆయనముఖంలో మోతీలాల్ నెహ్రూ, రైట్ ఆనరబుల్ శ్రీనివాసశాస్త్రి ప్రభృతుల ముఖాలలోని త్యాగనిరతి వెలగడం ఆమె చూచింది. కాని ఆయన ఏ క్లయింటు పంపిన అరటిగెలలూ కాదనలేదు, చెరుకుగడలూ, మామిడిపండ్లు ఇస్త్రీపెట్టెలూ, కొండొకచో వడ్లబస్తాలూ సరే సరి — అయితే అవన్నీ మామూళ్ళు.

క్లాసులో ముక్కు మాష్టరు తనవేపే చూస్తుండడాన్ని, రాధ స్నేహితురాళ్ళందరి దృష్టికి తెచ్చి "అబ్బ" అలాపాడిచేటట్లు నావేపే చూస్తుంటే వొంటిమీద తేళ్ళూ జెర్రులూ పాకినట్లుంటుంది బాబూ, నాకీ పాఠమూవొద్దు. ఈ క్లాసూ వద్దు అంటూండడం నిజమేనని నమ్మింది సుశీల. కానిముక్కు మాష్టారూ రాధా ఓ సాయంకాలం లీలామహల్లో కనిపించాక ఆ వద్దు అని చెప్పడంలో స్వారస్యం అర్థమయింది. అంత అందంగా తన కోరికను క్యామొఫ్లాగ్ చేయగలిగినందుకు రాధని మనస్సులో అభినందించింది.

ఆ తర్వాత హిస్టరీ లెక్చరర్ రామనాథం అంటే తనకు సుతరామూ కిట్టదని బేథింగ్‌సీన్లు ఉన్న సినిమాలంటె తనకి ఇష్టంలేదనీ, బారుల్లో బాల్ రూం డాన్సులు ఎందుకు చేస్తారో తనకి అర్థంకాదనీ-నలుగురితోనూ వీలయినప్పుడల్లా అనడం ప్రారంభించింది. ఇదిగో ఈ సందర్భాలలో ఆమె చేసిన ప్రకటనే "నాకు పెళ్ళే వద్దు బాబూ" అన్నది.

నిజానికి సుశీలకి, ఒకటి రెండు పెళ్ళి సంబంధాలూ వచ్చాయి. స్థితిగతులూ, ఆస్థిపాస్తులూ ఉన్న సంబంధాలే అవి. కానయితే వాళ్ళు సుశీలను గురించి వాకబు చేసినప్పుడు "ఆమె ధోరణిని కర్ణాకర్ణిగా విన్నవాళ్ళు "అదేమిటి ! ఆ అమ్మాయి పెళ్ళివద్దు మొర్రో అంటూంటే మీరు చేసుకొంటానంటారేమిటి? అని విసుపోవడంతో పెళ్ళివారూ విభ్రాంతులు కావడం 'అంత చేసుకోననడానికి ఆ అమ్మాయికి ఏం అభ్యంతరాలో అవన్నీ తల్లిదండ్రులకి తెలియాలని మాత్రం ఏముంది ?" అని ఆ ప్రయత్నాలు అంతటితో మానుకొన్నారు. ఈ విషయం సుశీలకు తెలీదు, వాళ్ళ నాన్నగారికీ తెలీదు.

ఓసారి ఓ అందమయిన కుర్రాణ్ణి పెళ్ళిచూపులకి తీసుకొచ్చారు నాన్నగారు. పేరు కృష్ణారావు. కుర్రాడు పొట్టిగా, నిండుగా బాగున్నాడు. బుగ్గలు ఉబ్బినట్టుండి, లోపల పెద్ద సైజు కిళ్ళీలు పెట్టినట్టుంటాయి. ముభావంగా ఉన్నప్పుడు నవ్వినట్టు, నవ్వినప్పుడు ముభావంగా ఉన్నట్టూ కనిపిస్తాడు అయినా తీపిగ నేవున్నాడు. తీపిగా ముభావంగావున్న వాళ్ళంటే సుశీలకి సరదా. వాళ్ళ హిస్టరీమాస్టరు అలాగే ఉంటాడు కనక అందు

కని, ఈకుర్రాణ్ణి చేసుకోవాలనే అనిపించింది. పెళ్ళిపెద్దలు పని గట్టుకొని సూటిగా "చెట్టు లెక్కగలవా ?పుట్ట లెక్కగలవా?" అని ప్రశ్నలు వేస్తూంటే బియ్యే మూడోసారి పరీక్ష వ్రాసి నప్పటంత శ్రద్ధగా జవాబులు చెప్పింది. ఠీవిగావున్న పెళ్లి కొడుకు ముఖం ప భా[illegible]ంగా అయింది. అంటే అతను చిరు నవ్వు నవ్వుతున్నాడని అర్థం చేసుకొంది.

పెళ్ళివారు వెళ్లిపోయాకఅమ్మ, నాన్నగారూ, బామ్మ ఓ చిన్న సమావేశం జరిపారు. పెళ్లి పెద్దల కివ్వగా మిగిలిన ఉప్మా అంతా తిని కాఫీలు త్రాగి చీకటిపడేవరకూ చర్చలు జరిపారు. జరిపి జరిపి ఆహార సమస్యా నివారణకు సత్వరచర్యలను విచారించిన ముఖ్యమంత్రుల సమావేశంలాగ ఎక్కడివాళ్లక్కడ చెదిరిపోయారు.

రాత్రి వెన్నెట్లో పడుకొని పొట్టిగా, ఠవిగాఉన్న పెళ్లి కొడుకును గురించి, భవిష్యత్తులో ఎప్పుడన్నా "ఏమండీ,సినిమాకు వెళదామండీ" అంటే తీసుకువెళ్తాడా లేదా అన్న సమస్యను గురించీ ఆలోచిస్తూ పడుకొని వుండగా, అమ్మమంచం దగ్గరికివచ్చి కూర్చుని "అవునే బుచ్చీ ? అబ్బాయి యెలా వున్నాడే ? సిగ్గు పడకుండా చెప్పు" అంది తనింకా సిగ్గుపడకముందే.

అప్పుడింక వెన్నెట్లోనే సిగ్గుతో వెయ్యివంకరలుపోయి, అటునుంచి ఇటుతిరిగి "అబ్బ ! నాకు పెళ్లేమిటమ్మా !" అంది తల్లి ఒడిలో తల దాచుకొంటూ. కుటుంబంలోని ఆనవాయితీ

ప్రకారం నాకు నచ్చాడని చెప్పడానికి ఇదే పద్ధతనుకొంది సుశీల.

కాని "పాపం! పిచ్చిది. ఈసారీ అబ్బాయి నచ్చలేదు కాబోలు. నచ్చకపోవడానికిదాని కేం కారణాలుకనిపించాయో" అని తల్లి రుక్మిణమ్మ అనుకొంది.

ఏమయినా కూతురుకి ఇష్టంలేని పని చెయ్యదలుచు కోలేదు పెద్దవాళ్ళు. అందుకని ఆసంబంధము పోయింది. ఎం దుకు పోయిందో తెలుసుకునే ధైర్యము కాని, అది పోకుండా ఉండడానికి ఏం చెయ్యాలనే ఆలోచనగాని చెయ్యలేక పోయింది సుశీల.

నెలరోజుల తర్వాత రాధ నలందా రూఫ్ గార్డెన్ హోటల్‌లో కనిపించి "అవునోయ్, బచ్చల బుచ్చిసుందర్రావు గారి అబ్బాయి సంబంధాన్ని నువ్వొకాదన్నావట!" అనిఅడిగి నప్పుడుసుశీల తెల్లబోయింది. బుచ్చిసుందర్రావుగారి అబ్బాయి ఆరోజు ఠీవిగా, ముభావంగావున్న కృష్ణారావేనని తెల్సు కొన్నాక, "నేను వద్దనలేదే" అని ఆశ్చర్యపోయింది సుశీల.

"ఏమోనోయ్, నాకు ఖాయంచేశారు మా వాళ్ళు. వద్దనడంలాంటి పనులు నా కిష్టం వుండదు" అని రాధ నవ్వే సింది. తర్వాత ఆ మాటా ఈమాటా మాట్లాడుతూ "ఏం? నీకు పెళ్లిచేసుకోవాలని లేదా?" అనడిగింది.

"ఆఁ నాకు పెళ్లే వద్దు బాబూ!" అంది సుశీల ఠీవిగా, ముభావంగా.

ఆ మాటల్లో "ఆఁ! పెళ్ళెవరి కక్కర్లేదు!" అనే ఆశ, "కావాలి" అనే కోరికా కనిపించాయి.

♦ ♦ ♦ ♦

"పెళ్లా? అమ్మో...వద్దుబాబూ!" అనడం ఫేష న్‌గా అలవాటు చేసుకొంది సుశీల. మూడేళ్లతర్వాత-

పెళ్లన్నది ఓ చీకటికోణం అయినట్టూ దానికి తల వొంచడం, దీపం లేకుండా ఆ చీకటిలోకి వెళ్లడమన్నట్టూ గతుక్కుమనేది.

ఈ మధ్యలో ఒకటిరెండు సంబంధాలు రావడం. అవి మధ్యలోనే జారిపోతూ ఉండడం జరిగిపోయాయి. అలాజరిగి నప్పుడల్లా సుశీల బామ్మ నోరుచప్పరించి, "ఆఁ!పండంటిపిల్లకి పెళ్ళి జరక్క పోతుందా? ఈ సంబంధం కాకపోతే మరొకటి? ఇంతకీ దాని కెక్కడ రాసిపెట్టి వుందో అక్కడే అవుతుంది. ఆ మొగుడెవరో ఎక్కడో పుట్టే ఉంటాడు" అంటూండేది.

ఈ ఫిలాసఫీ ఎంతో నచ్చింది సుశీలకి. ఆ రాసిపెట్టి ఉన్నవాడు గోపాలరావనే చిన్నవాడు. "పోరంకి" వెళుతున్న బస్సులో సంవత్సరం క్రితమే తటస్థపడ్డాడని, అతనితో నాలుగు సార్లు కృష్ణాబ్యారేజీకీ, పదిసార్లు సినిమాకీ ప్రతీరోజూ సాయం కాలం హోటళ్లకీ వెళుతున్నామని వాళ్లకి తెలీదుకదా అని సుశీల వాళ్ల అజ్ఞానానికి మనస్సులో జాలిపడింది.

ఎదుటివాళ్లకి తెలియని విషయం మనకి తెలియడంలో ఎంత గర్వంవుందో ఇన్నాళ్లకి గ్రహించింది. కాని గోపాల

రావుకూడా అదే గర్వాన్ని, సుశీలని ప్రేమించకుండా ప్రేమి స్తున్నాననీ భ్రమింపచేస్తున్నాడనే గర్వాన్ని, సంవత్సరంనుంచీ అనుభవిస్తున్నాడని సుశీలకు తెలియలేదు.

అయితే వాళ్ళిద్దరూ చాలా సాయంకాలాలు సినిమా డైలాగులు మాట్లాడుకొన్నారు. ఈ గుడ్డి సంఘం తమని ఇంకా గుర్తించే రోజు రాలేదని ఇద్దరూ కూడబలు క్కొన్నారు.

"నన్ను ఎంతగా ప్రేమిస్తున్నావు గోపీ!" అని అతని ఊపిరి బుగ్గలకి తగిలేటంత దగ్గరగా ఉన్న సందర్భాలలో సుశీల అడిగితే—

మాటలమధ్య గాలిని వదుల్తూ "నేను మాటల్తో చెప్పలేను సుశీ. ఈ ఆకాశం, ఎండలూ, మర్రిచెట్లూ మరకత వల్లీ నర్సింగ్ హోమ్ సాక్షిగా నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను" — అని గోపాల్ రావు అనేవాడు—ఆ క్షణంలో అతని దృష్టికి ఆనిన వస్తుసంపదని డైలాగుల్లో చేరుస్తూ.

ప్రేమించుకున్నవాళ్లు లాంఛనంగా ఒక రిక్షాలో వెళ్లాలని తెలిసి వాళ్లిద్దరూ సినిమానుంచి చాలాసార్లు అలా చేశారు. అప్పుడు సుశీలకి తెలిసినవాళ్లుకూడా చూడటం జరి గింది. సుశీల తన ఫోటో ఒకటి అతని కిచ్చింది. గోపాల్ ఫుట్ బాల్ చాంపియన్‌గా బనీనుతో తీయించుకున్న ఫోటో ఆమెకి బహూకరించాడు. ఇలా వారి ప్రేమమూడుపువ్వులూ ఆరు కాయలూ అయింది.

ఈ కారణంగా _ సుశీల బామ్మ "వాడెక్కడో పుట్టి వుంటాడు". అన్నప్పుడల్లా–

"ఎక్కడో కాదు—బామ్మా, నిడదవోలు సమీపాన పందలపర్రు గ్రామంలో పుట్టి, ఇప్పుడు సూర్యారావుపేటలోనే పెరుగుతున్నాడు." అని చెప్పాలని నోటివరకువచ్చి అంతలో ఆగిపోయేది.

ఈ కారణంగానే వచ్చిన ఒకటి రెండు సంబంధాల పైనా సుశీల అభిప్రాయాన్ని రుక్మిణమ్మఅడిగినప్పుడు "పెళ్ళా? అమ్మో-నాకు వద్దు బాబూ!" అని సమాధానం చెప్పింది. లైటులేని రిక్షావాలా పోలీస్ స్టేషన్ ముందునుంచి వెళ్ళడానికి భయపడినట్లు.

ఇలావుండగా కాలేజీ పరీక్షలు అయిపోయాయి. శెలవు లిచ్చారు. పరీక్షలయిన కుర్రాళ్ళంతా ఇళ్ళకి వెళ్ళిపోవాలి గనుక, గోపాలరావూ యింటికి బయలు దేరాడు. దిగులు కళ్ళతో, బరువెక్కిన హృదయంతో వీడ్కోలు యిచ్చింది సుశీల, తన దుఃఖాన్ని బహిరంగంగా అనుభవించే అవకాశాన్ని ఈ సంఘం కల్పించనందుకు సంఘాన్ని నిందించి, మూగబాధని అనుభవిస్తూ కొన్ని రాత్రులు భోజనం చెయ్యడం మానేసింది.

కాని ఎన్నాళ్ళయినా గోపాలరావు దగ్గర్నుంచి ఉత్తరం లేదు. వచ్చేజాడలేదు. తల్లిదండ్రుల్ని వప్పించి పెళ్ళి చేసుకొంటానన్న మాటనికూడా సుశీలతోపాటు విజయవాడలోనే వదిలేసి గోపాలరావు రైలెక్కిపోయాడు.

ఒక శుభ సమయాన పసుపు రాసిన దళసరి కవరుని పోస్టు బంట్రోతు నడవలోకి గిరవాటెట్టి వెళ్ళిపోయాడు. తీసి చదువుకొంది సుశీల. గోపాలరావుకీ చిరంజీవి సౌభాగ్యవతి వెంకుమాంబకీ పెళ్ళనీ. వెంకుమాంబ ఎవరని కాదుగానీ, తను కానందుకు దుఃఖము ముంచుకు రాగా మరికొన్ని రాత్రులూ, పవళ్లూ రహస్యంగా ఏడ్చింది సుశీల.

ఆలోచనలూ, దుఃఖమూ పాతబడ్డాక అప్పుడప్పుడు వార పత్రికలూ, అవీ చదవడం అలవాటు చేసుకొంది. సాయం కాలాలు అలా షికారుగా నడిచి వచ్చేది.

“వా డెక్కడో పుట్టే వుంటాడు” అనే బామ్మ మాటల్ని ఆసక్తితో వినేది.

ఒక రోజున సినీమానుంచి వస్తూండగా రాధ భర్తతో ఎదురయి పలకరించింది. సన్నంగా, పొడుగ్గా ఉండే రాధ బొద్దుగా అందంగా తయారయింది. ఆమాటా ఈ మాటా అయాక “అయితే ఏమోయ్! నీ పెళ్లి మాటేం చేశావ్?” అంది రాధ మాట మధ్యలో.

సుశీల నవ్వి “పెళ్లా! అమ్మో- నాకు వద్దు బాబూ” అంది.

ఆ మాటలో “త్వరగా జరుగుతుందంటావా?” అనే ప్రశ్న, “జరిగితే బాగుణ్ణు” అన్న ఆతృతా వినిపించింది.

♦ ♦ ♦

“నా పెళ్ళా! సరేలే—” అనడం ఫేషన్‌గా చేసుకొంది సుశీల— ఈ రెండేళ్ళయి.

ఈ రెండేళ్ళలో తన కోరికలకి రూపం యివ్వగల ఇద్దరు సన్నిహితులూ పోయారు— బామ్మ, అమ్మ. ఒకావిడ వయస్సు మీరడంవల్లా, మరొక ఆవిడ మనస్సు మారడంవల్లా పోయారు. రుక్మిణమ్మగారు గుండె జబ్బువలన పోయిందని డాక్టర్లు తేల్చారు. సుశీల పెళ్లి గురించి బెంగవల్లనని బామ్మ బ్రతికుంటే చెప్పేది. కాని ఆవిడ ముందే పోయింది. తను ప్రేమించిన గోపాలం దూరం కావడంతోనే బాధ పడుతున్న సుశీలకి, తనని ప్రేమించే బామ్మ, బామ్మ పోవడం కొత్తగా కనిపించింది. ప్రేమ, అందం, ఆనందం ఒంటరితనంలో చచ్చిపోతాయి. ఆనందం యిద్దరి ఆలోచనల మధ్య వికసిస్తుంది. అందం ఎదుటి వ్యక్తి హర్షంలో ప్రస్ఫుటమవుతుంది. మరి ప్రేమా అంతే—

వెన్నెట్లో పడుకొన్నప్పుడు దాని అందం తెలీదు. వెన్నెల లేనిరాత్రి చీకటి ఆకాశం క్రింద పడుకొన్నప్పుడు వెన్నెల రాత్రి ఆనందం అర్థమవుతుంది. తల నిమిరి ఆనందంగా పలకరించే అమ్మగొంతులో తియ్యదనం. "వాడెక్కడో పుట్టే వుంటాడు" అని తన ఒంటరితనాన్ని మరిపించే బామ్మ బుజ్జగింపూ ఇప్పుడర్థమయాయి. కాని యిప్పుడవికరువయాయి. సుశీల పెళ్లి కావాలని ఆ యింట్లో శతా పోరి, ప్రతిరోజూ గుర్తు చేసే వాళ్లిద్దరూ కన్నుమూశారు. ఈ నష్టాన్ని నలభైఏళ్ల తండ్రిభర్తీ చెయ్యలేదు. పన్నెండేళ్ల చెల్లెలుశాంత అంతకన్నా భర్తీ చెయ్యలేదు. ఎగిరేబెలూనుగాలిలోటప్పున పేలితేనవ్వాలనీ, గాలి శరీరాన్ని కరచుకొని గిలిగింతలు పెడితే అందంగా

పుంటుందనీ, హోటల్లో అందరూ చూస్తుండగా కాఫీ త్రాగడము ఫేషన్ అనీ శాంతకి యిప్పుడిప్పుడే అర్థమవుతోంది. శాంత ఆలోచనలు యిప్పుడిప్పుడే ఆశలవుతున్నాయి. సుశీల ఆశలు అప్పుడే ఆశయాలయాయి.

ఎప్పుడూ చూడని దూరపు బంధువులు యిప్పుడు తరచూ వచ్చిపోతున్నారు. ఎవరో విధవావిడ – ఓ ఉదయం వచ్చి పిల్లలిద్దర్నీ దగ్గరికి తీసుకొని "ఈ పిల్లల్ని పెట్టుకొని ఒక్కడివీ ఎలా బ్రతుకుతున్నావు అన్నయ్యా!" అని రాగం పెట్టింది. ఇన్నాళ్లూ మాత్రం ఎలా బ్రతికారో ఈవిడికి తెలుసా అని సుశీల ఆశ్చర్యపోయింది. ఈవిడకి ఎప్పుడు తను అన్నయ్య అయాడో తెలీక గోవిందరావుగారూ కాసేపు నిర్ఘాంతపోయారు. అయితే కష్టకాలంలో మంచి మాట చెప్పే వాళ్ళంతా బంధువులుగానే కనిపిస్తారు. ఈరహస్యాన్ని కనిపెట్టే బంధువులుకాని వాళ్లంతా మంచిమాటలు చెప్పి ఆ క్షణంనుంచీ బంధువులయి పోయారు.

ఇప్పుడు వంటమనిషి పని మానేసింది. విధవావిడే వంట చేస్తోంది. ఆవిడ పింతల్లి కొడుకూ, తమ్ముడి పిల్లలిద్దరూ ఆ యింటిలో చేరిపోయారు. ఆరు నెలలయేసరికి ఇల్లు రైల్వే ప్లాటుఫారంలా తయారయింది.

ఓరోజు సుశీల స్టిచింగ్ క్లాసునుంచి ఇంటికి వచ్చేసరికి ఎవరో పెళ్లివారు యింట్లోకి వచ్చి కూచున్నారు. వాళ్లో పెళ్ళి సంబంధానికి వచ్చారని చూడగానే గ్రహించింది. ఈసారి పెళ్లి కొడుకు ఎలాంటి వాడయినా తప్పక ఒప్పుకోవాలనుకొంది.

ఈసారి "అబ్బ పెళ్లేమిటి లెద్దూ!" అనకూడదు. చిరునవ్వునవ్వి తలాడించాలి.

పెళ్లివారు వెళ్లిపోయారు. వాళ్లెవ్వరో, ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చారో బామ్మ బ్రతికుంటే చెప్పేది. ఎప్పుడూ నాన్నగారిని యిలాంటివి అడిగే అలవాటులేదు. వాళ్లు ఎప్పుడో వస్తారని, వచ్చినప్పుడు వరుడూ తనని చూడడానికి వస్తాడని రోజూ ముస్తాబయి_ఆశగా చూసేది.

ఒక రోజు పెళ్ళివారు వచ్చారు. వాళ్లందరిలోనూ పెళ్ళికొడుకు ఎక్కడా అని వెదికింది. కాని అంతా నలభై పైబడినవాళ్ళే. నిర్ఘాంత పోయింది. శాంతని రహస్యంగాపిలిచి "ఎవరే వాళ్లు?" అంది.

"పెళ్ళి వారక్కా -చూపులకి వచ్చారు."

"ఎవరి పెళ్ళి !"

"ఇంకెవరికి ? నాన్నగారికి" అదేదో సామాన్యమయిన, విషయంలాగ - ఎలకల విషం వేస్తే ఎలకలు చావకేం చేస్తాయి ? అన్నంత సామాన్యంగా చెప్పేసి వెళ్ళిపోయింది శాంత.

దిమ్మెరపోయింది సుశీల. పెళ్ళినాన్నగారికా? అందుకా యిన్నాళ్ళు రాకపోకలు ?

పాపం ! సుశీల పెళ్లని గురించి ఆలోచించింది కాని, చేసుకోవాలనే మనుషుల గురించి ఆలోచించలేదు. మామిడిపండు తియ్యగా వుంటుందని తెలుసు కాని, దానికి కారణమయిన మామిడిచెట్టు సంగతి తెలీదు.

హఠాత్తుగా పెళ్ళి సమస్య సుశీల మీాదనుంచి గోవింద రావుగారిమీాదకి బదిలీ అయిపోయింది. ఇప్పుడెవరూ "ఆ అమ్మాయికి పెళ్ళికాలేదేం?" అనుకోవడంలేదు. కాని అందరూ గోవిందరావుగారికి యింకా పెళ్ళి కానందుకు తెగ బాధపడి పోతున్నారు. సుశీల పెళ్ళికి వయస్సు మించిపోతుందని ఎవరూ అనడంలేదు. కాని నాన్నగారికి వయస్సుకి పెళ్ళి మించిపోతోం దని ఆరాటపడుతున్నారు. పెళ్లి కావలసిన సుశీల ఆవిషయం మరిచిపోయింది. కాని పెళ్లిచెయ్యవలసిన తండ్రి కూతురుపెళ్లి విషయం మరచిపోయి తన పెండ్లిని గురించి ఆలోచిస్తున్నాడు. ఓ శుభముహూర్తాన "ఆఁ - నాకు పెళ్లేమిటిలే - అందు లోనూ ఈ వయస్సులో -" అంటూనే ఆయన పీటలెక్కాడు.

పెళ్ళి నాలుగురోజులూ ముచ్చటగా జరిగింది. వధూ వరులచేత బంతులాట లాడించారు. సదస్య సంభావనలు ఒక టికి రెండింత లిచ్చారు.

పెళ్లికివచ్చిన ము తైయిదువలలో ఒకావిడ హఠాత్తుగా జ్ఞాపకం వచ్చినట్టు - సుశీలవేపు తిరిగి "అవునే అమ్మడూ! మరి నీ పెళ్లెప్పుడూ" అంది.

సుశీల నవ్వేస్తూ "నా పెళ్లా ? సరేలే - అత్తయ్యా" అంది.

"నా పెళ్లా?- ఇప్పటికయినా జరిగితే అదృష్టవంతు రాలినే" అన్న పిచ్చి ఆశ. "జరుగుతుందా" అన్న బలహీనపు అనుమానం ఆ మాటలలో ప్రతిఫలించింది.

♦ ♦ ♦

"ఆఁ, నా పెండ్లి కేం పోనిస్తూ" - అనడం తప్పనిసరిగా -యిష్టం లేకపోయినా - యిప్పుడు ఫేషన్ చేసుకొంది సుశీల.

"అలా అనడం నాకో ఫేషన్ అయిపోయింది" అని యివాళ - అంటే ఈ ముప్పయి రెండో యేట - మరో వాక్యంకూడా చేరుస్తుంది సుశీల.

ఇప్పుడు సుశీల పాలసప్లయి ఆఫీసులో రెండువందల రూపాయల గుమాస్తా. ఎప్పుడయినా పాలు విరిగిపోతే, ఎందుకువిరిగిపోయాయో, విరిగిపోయిన పాలు ఏంచేస్తున్నారో తణిఖీచేసే ఉద్యోగం సుశీలది. తనకా ఉద్యోగంసరిపోతుందని ఎంప్లాయ్‌మెంట్ ఆఫీసరే అన్నాడు. "అవును సార్ - విరిగి పోయిన జీవితం నాది. కరిగిపోయిన యావ్వనం ఏమవు తుందో నాకు తెలుసు. విరిగిపోయినపాలు రసగుల్లాలవుతాయి. విరిగిపోయిన యావ్వనం ఏమీకాదు" అని మనస్సులో అను కొంది. అనుకొని నవ్వుకొంది.

గోవిందరావుగారి కిప్పుడు ప్రాక్టీసు తగింది. "అయినా నాకున్న ప్రాక్టీసు నాకు చాలు. నాకు లేనిదీ, సాధ్యంకానిదీ నాకు వద్దు" అనడం నేర్చుకున్నారాయన- ఆనవాయితీగా. కాని సాధ్యం కాకపోవడానికి కారణం, యిప్పుడు ఆయనదృష్టి 24 గంటలూ ఇంటిమీదే ఉండడం, ప్రాక్టీసు లేకపోవడానికి కారణం పార్టీలు రాకపోవడం. పెళ్లాం పోయినప్పుడు గోవింద రావుగారి ఒంటరితనానికిసానుభూతి చూపిన పార్టీలు, ఆయన రెండో పెళ్లికి హర్షించలేకపోయారు. ఇంట్లో చెట్టంత పిల్లని

పెళ్ళికి వుంచుకొని తాను పెళ్ళి చేసుకొని కులుకుతున్నాడు" అన్నారు. ఆలా తాము చేయలేని ముసిలి క్లయింటులు కొందరు కొత్త ప్లీడర్ల దగ్గరికి పోయారు.

సుశీలకి గోవిందరావుగారు ఆ మధ్య కొన్ని సంబంధాలు వెదికారు. కాని వొక్కటీ కలిసిరాలేదు. దానికికారణాలు వేరే చెప్పనవసరం లేదు. యిప్పుడిక ఏరోజయినా పెళ్ళివారు రావచ్చుననీ, తాము ముస్తాబవడం మంచిదని సుశీల అనుకోవడం లేదు. "వాడెక్కడో పుట్టేవుంటా"డన్న బామ్మ మాటలూ గుర్తు చేసుకోవడం లేదు.

కొత్తగా వచ్చిన యజమానురాలు సుశీల కన్న రెండేళ్లు పెద్ద ఆవిడ. పేరు అలివేలు. పెద్దయింటి కోడలు అవడముచేతా, పెద్దవాడిని కట్టుకోవడంచేతా ఆవిడకి పెద్ద బుద్ధులు సహజంగా వచ్చేశాయి. తనంత వున్న పిల్లల్ని అసహ్యించుకోవడం- కనీసం అలా కనిపించడం మంచిది కాదనీ, అది తనకే శ్రేయస్కరం కాదనీ, ఆమె వచ్చిన నెల రోజుల్లోనే గ్రహించింది. అందువల్ల సుశీల. శాంత అంటే రెండు కళ్లలాగ చూసుకోవడం ప్రారంభించింది. కాఫీ ఇచ్చే వేళలో హార్లిక్స ఇచ్చింది. హార్లిక్స్ఇచ్చేవేళలో పళ్లరసం ఇచ్చింది. తత్ఫలితంగా యింటి ఖర్చులు పెరిగితే పెరిగాయి కాని అందరి అభిమానమూ ఆమెకి దక్కాయి.

ఆమెకూడా కుటుంబ సాంప్రదాయంప్రకారం—"నాకే ముందమ్మా బీదకుటుంబంనుంచి వచ్చేను. మీ మధ్య వుంటూ రోజులు గడుపుకొని ఆయన ముందే సుమంగళిగా

వెళ్లి పోతాను. నా కేమీ వద్దు"— అని చెప్పడం అలవాటు చేసుకొంది.

ఆమె ఆ ఇంటి భవిష్యత్తుని అతిసుళువుగా బేరీజు వేసింది. సుశీలకు పెళ్లీడుఎలాగూ దాటిపోయింది. శాంత పెళ్లికి వచ్చింది. ఇక సుశీల పెళ్లి ప్రసక్తి లేదు. అందుకని శాంత పెళ్లి జరిగిపోతే, తనకి పుట్టేపిల్లలకి ఇక తిరుగువుండదు. ఆయన ప్రాక్టీసు తగ్గినా, సుశీల ఆర్జన వేన్నీళ్లకి చన్నీళ్లలాగ కలిసి వచ్చింది. అందువల్ల దీపముండగానే ఇల్లు చక్కపెట్టుకోవాలి.

అందుకని— "శాంతకి సంబంధం చూడండీ"- అని భర్తతో పోరసాగింది అలివేలు. గోవిందరావుగారు ఎంతో సంతోషించారు. అనుకూలవతి అయిన భార్య, తనపిల్లల్ని అభిమానించే తల్లి దొరికినందుకు. "మరి సుశీల పెళ్ళి మాటేమిటి?" అని ఆయన అడగాలేదు. ఆయన అడుగుతాడని ఆమె అనుకోనూలేదు. అడగడాని కేముందసలు?- ఉదయించిన సూర్యుడు ముఖం కాల్చుకొని అస్తమించక ఏం చేస్తాడు?- అస్తమిస్తాడు చూడండని వేరే చెప్పాలా?

ఆవిధంగా సుశీల పెళ్ళి ఆమె జీవితంలోంచీ, వాళ్ళ ఆలోచనల్లోంచీ జారిపోయింది. అందుకు సుశీలకూ నవ్వే వచ్చింది.

ఓ శలవురోజు — కాలేజీ లేనిరోజున — శాంతని దగ్గర కూర్చోపెట్టుకొని- "చెల్లీ! నీ పెళ్లికి సంబంధాలు చూస్తున్నారమ్మా నాన్నగారు" అంది సుశీల.

శాంత సిగ్గుపడింది. తర్వాత నవ్వింది. "పో అక్కా—నాకు పెళ్లేవద్దు బాబూ" అంది.

ఆమాటకి నివ్వెరపోయింది సుశీల. చేతిలో దువ్వెన అక్కడ పడేసి—రివ్వున చెల్లెల్ని తనవేపుకి తిప్పుకొని "ఈ మాట ఎవరితోనన్నా అన్నావా అమ్మా?" అనడిగింది ఆత్రుతగా. శాంత తెల్లబోయింది "లేదు, ఏం?"

"ఎవరితో అనకూడదమ్మా. కొందరు అదృష్టవంతులికే "వొద్దు" అంటే "కావాలి" అని అర్థం. నీలాంటి అమ్మాయిలకి వద్దు అంటే వద్దనే అర్థం. తెలిసిందా?"

"మరేం ఫర్వాలేదక్కా, జరిగేదేదో జరుగుతుంది. ఇంతకూ మనకు కావలసినవాడు ఎక్కడో పుట్టే వుంటాడు."

నవ్వింది సుశీల. చచ్చిపోయిన పాత బామ్మల ఆలోచనలు బ్రతికివున్న కొత్త అమ్మాయిలలో ప్రతిఫలిస్తున్నందుకు.

"అవునమ్మా, పుట్టే వుంటాడు. కాని, నేనే నీకోసం పుట్టానని చెప్పడు. పెళ్లయాక ఇతనే కాబోలు నాకోసం పుట్టాడని గుర్తుపట్టగలం. అంతకుముందే గుర్తుపట్టాలనుకోవడం, పట్టబోవడం ప్రమాదం తల్లీ! పుట్టినవాడు రాకపోతాడా అని ఎదురు చూడటమూ ప్రమాదమే. అప్పుడతను పుట్టి, పెరిగి తప్పుత్రోవంట ప్రయాణంచేసే ప్రమాదంవుంది." గొప్ప

వేదాంతిలాగ-అమ్మనీ, బామ్మనీ, రాధనీ, నవ్వితే ముభావంగా కనిపించే పెళ్ళికొడుకునీ, గోపాలాన్నీ గుర్తు చేసుకుంటూ చెప్పింది సుశీల.

ఇదంతా వింటూంటే హఠాత్తుగా శాంతికి ఒక ఆలోచన తట్టింది.

"మరి నువ్వెందుకు పెళ్ళి చేసుకోలేదక్కా!"

సుశీల తుళ్ళిపడింది. దువ్వెన తీసుకొని జుత్తు చిక్కులు విప్పుతూ నవ్వింది.

"నీకు సలహా చెప్పడానికి సుశీలక్కయ్య ఉందమ్మా ...నాకు అప్పట్లో హెచ్చరించే వాళ్ళెవ్వరూ లేకపోయారు. అందుకు ?" అందామనుకొంది.

కాని—"ఆఁ, నా పెళ్ళికేం పోనిస్తూ" అంది ఎటు వేపో చూస్తూ.

"ఈ జీవితానికింకా పెళ్ళిజరిగే అదృష్టమా?.." అన్న నైరాశ్యం. తన పెళ్ళిమీద తనే శ్రద్ధ చూపలేదన్న పశ్చాత్తాపం ఆ మాటలలో ధ్వనించింది.

—ఆంధ్రజ్యోతి సచిత్ర వారపత్రిక

11-8-67